กลองมโหระทึกในสงขลากับข้อค้นพบใหม่ทางโบราณคดี

กลองมโหระทึก เป็นโบราณวัตถุประเภทหนึ่งที่พบบนคาบสมุทรภาคใต้ ซึ่งตามความหมายในพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 *"มโหระทึก"* หมายถึง กลองโลหะหน้าเดียว ส่วนมากทำด้วยสัมฤทธิ์ ใช้ตีเป็นสัญญาณประโคมในพิธีกรรม[1]

ในอดีตเมื่อราว 3,000 ปีมาแล้ว มโหระทึกถูกใช้เป็นภาชนะใส่สิ่งของอุทิศร่วมกับการฝังศพ หรือใช้ใส่กระดูกคนตายที่ฝังดินจนเนื้อหนังลอกออกหมดแล้ว เป็นโบราณวัตถุประเภทหนึ่งที่พบบนคาบสมุทรภาคใต้ ซึ่งมีความสัมพันธ์กับมโหระทึกในวัฒนธรรมดองซอน ต่อมาใช้เป็นเครื่องประโคมในพิธีกรรมของพระเจ้าแผ่นดิน และรัฐพิธี

นักโบราณคดีสันนิษฐานว่า กลองมโหระทึกถูกขุดค้นพบครั้งแรกที่ ดองซอน (Don Son) จังหวัดธานหัว ประเทศเวียดนาม ซึ่งเป็นแหล่งวัฒนธรรมยุคโลหะในอุษาคเนย์ แสดงให้เห็นถึงการอพยพย้ายถิ่นฐานของมนุษย์ในอดีต จากการอยู่อาศัยตามถ้ำหรือเพิงผาในยุคหิน ดำรงชีพด้วยการหาของป่าล่าสัตว์ มาสู่การรู้จักปลูกพืชจนกลายเป็นสังคมเกษตรกรรม กระทั่งมาสู่การรู้จักนำโลหะที่ต่างชนิดกันมาหลอมรวมกลายเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ นับเป็นการค้นพบครั้งสำคัญนั่นคือ การนำแร่ทองแดงมาผสมกับกับแร่ดีบุก จนกลายเป็นโลหะสำริด และยังเป็นชื่อยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์คือ "ยุคสำริด"

รูปแบบลักษณะของกลองมโหระทึก สามารถจัดแบ่งได้ตามแนวคิดของนายฟราน เฮเกอร์ นักโบราณคดีชาวออสเตรีย โดยจัดรูปแบบกลอง 153 ใบ ออกเป็น 4 แบบ ดังนี้

แบบเฮเกอร์ 1 อายุราว 200 ปีก่อนพุทธกาลถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 5 เป็นกลองขนาดใหญ่ จัดอยู่ในกลุ่มที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด ลักษณะรูปทรงแบ่งเป็น 3 ส่วนอย่างชัดเจน ส่วนหน้ากลองตกแต่งลวดลายดาว 8-16 แฉก มีหูคู่หล่อติดด้านข้างเหนือตัวกลอง ส่วนตัวกลองเป็นทรงกระบอก ส่วนฐานกลองโค้งผายออก

[1] ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556), 888.

แบบเฮเกอร์ 2 จัดอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 1-6 เป็นกลองขนาดกลางถึงใหญ่ ตัวกลองและฐานสามารถแบ่งได้เป็น 3 ส่วน หน้ากลองโป่งยื่น ตกแต่งลายดาว 8 แฉก ประติมากรรมรูปกบหลายตัว และลายเราขาคณิตซ้ำๆกัน

แบบเฮเกอร์ 3 อายุราวพุทธศตวรรษที่ 1-10 เป็นกลองขนาดกลาง ทรงกระบอกเตี้ย สั้น ช่วงกลางลำตัวโค้งเล็กน้อยต่อเนื่องไปถึงส่วนฐาน ทำลวดลายดาว ลายประดิษฐ์ และตกแต่งประติมากรรมรูปกบ ในประเทศจีนยังคงใช้สืบเนื่องมาจนปัจจุบัน

แบบเฮเกอร์ 4 อายุราวพุทธศตวรรษที่ 5-10 เรียกว่ากลองมโหระทึกแบบจีน รูปทรงแบ่งได้ 2 ส่วน โดยช่วงตัวกลอง กลมกลืนไปกับฐานที่บานออก หน้ากลองตกแต่งลายดาวและลายแบบจีน แต่ไม่พบประติมากรรมรูปกบ

นักวิชาการส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า ลวดลายบนหน้ากลองมาจากความเชื่อเรื่องพิธีกรรมการบูชายัญสัตว์ พิธีกรรมหลังความตาย หรือกระทั่งความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งล้วนเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับระบบนิเวศและการดำรงชีวิตของมนุษย์ในอดีต คติความเชื่อต่างๆที่ใช้การตกแต่งลายบนกลองเป็นสัญลักษณ์ เช่น ลวดลายอาทิตย์หรือดวงดาว อาจสื่อถึงการบูชาดวงอาทิตย์ตามความเชื่อของกลุ่มชนโบราณทางตอนใต้ของจีน และตอนเหนือของเวียดนาม รูปนก สื่อถึงเครื่องหมายของการส่งวิญญาณ ตลอดจนการเปลี่ยนผ่านของฤดูกาลรวมถึงการขอฝน ประติมากรรมรูปกบหรือคางคก เป็นสัญลักษณ์ของการเรียกน้ำฝน ตามตำนานเรื่องพญาคันคากในถิ่นลุ่มแม่น้ำโขงเล่าว่า เหล่าคางคกยกทัพขึ้นไปรบกับพระยาแถน (เทวดา) บนสวรรค์ให้ปล่อยน้ำฝนลงมา ปรากฏว่ารบชนะ จึงมีข้อตกลงว่าเมื่อมีการจุดบั้งไฟส่งสัญญาณไปจากพื้นเบื้องล่าง ให้ปล่อยน้ำฝนลงมา หากคนสังเกตธรรมชาติของกบหรือคางคก ซึ่งเป็นสัตว์ที่ไวต่อความรู้สึกเรื่องฝนโดยฟังเสียงร้อง ก็จะทำให้รู้ว่าจะมีฝนตกนั่นเอง

เมื่อปี พ.ศ.2562 ได้มีนักโบราณคดีเชี่ยวชาญ จากกองโบราณคดี กรมศิลปากร นางสาวภัคพดี อยู่คงดี และคณะผู้วิจัย ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์กลองมโหระทึกที่พบในประเทศไทยและในคาบสมุทรภาคใต้ โดยใช้วิธีการศึกษาด้วยการวิเคราะห์ด้วยการเรืองรังสีเอ็กซ์ (X-ray Fluorescence) โดยเลือกศึกษากลองมโหระทึกจากภาคใต้ทั้งหมด 14 ใบ ซึ่งผลการศึกษาสามารถจัดแบ่งกลองมโหระทึกได้เป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. **กลุ่มที่มีองค์ประกอบแร่ทองแดงและดีบุก** โดยมีค่าโลหะทองแดงมากกว่าร้อยละ 90 จัดเป็นกลุ่มที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดและมีคุณภาพดีในกลุ่มตัวอย่างที่ทำการศึกษา กล่าวคือในกระบวนการหล่อกลองนั้น ยังไม่ได้มีการทดลองนำธาตุอื่นๆเข้ามาผสมกับทองแดงและดีบุก อันได้แก่กลองมโหระทึกที่มาจากเมืองท่าโบราณบนคาบสมุทร ทั้งที่แหลมโพธิ์ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่คลองกลาย อำเภอท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช และบริเวณคลองจะโหนง อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ซึ่งมโหระทึกที่พบในวัฒนธรรมดองซอนในระยะแรกพบว่าสำริดมีองค์ประกอบเพียงทองแดงและดีบุกเป็นหลักเช่นกัน[2]

---

[2] ภัคพดี อยู่คงดี, *ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษากลองมโหระทึก*, กรุงเทพฯ: บริษัท แกรนด์พ้อยท์ จำกัด, 2562), 84.

2. **กลุ่มที่มีองค์ประกอบของแร่ทองแดง ดีบุก และตะกั่ว** โดยมีองค์ประกอบของตะกั่วในปริมาณร้อยละ 2-34 ในช่วงแรกของวัฒนธรรมดองซอน มีการผสมตะกั่วในปริมาณไม่เกินร้อยละ 10 เพื่อช่วยลดเวลาในการหล่อและทำให้การหล่อสำริดง่ายขึ้น โดยตะกั่วสามารถทำให้ของเหลวไหลเวียนได้ดีขึ้น ซึ่งสำคัญมากสำหรับการผลิตมโหระทึกที่เป็นสำริดขนาดใหญ่และบาง[3] ได้แก่ ตัวอย่างที่พบจากแหล่งโบราณคดีเขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และจังหวัดนครศรีธรรมราช

3. **กลุ่มที่มีองค์ประกอบของแร่ทองแดง ดีบุก ตะกั่ว และสารหนู** โดยพบสารหนูในปริมาณร้อยละ 2-7 โดยธรรมชาติของแร่ทองแดงมักพบสารหนูปนเปื้อนอยู่ด้วย สารหนูมีคุณสมบัติทำให้การหล่อมีความแข็งแรง ผลิตภัณฑ์มีคุณภาพดีขึ้น และแข็งแกร่งในขั้นตอนสุดท้าย สารหนูถูกนำมาใช้งานเรื่อยมาในการผลิตกลองมโหระทึกวัฒนธรรมดองซอน ทำให้การแกะสลักลวดลายทำได้ง่ายขึ้น ดังนั้นมโหระทึกในกลุ่มที่ 3 จึงมีลวดลายวิจิตรบรรจงมากกว่ามโหระทึกอีกสองกลุ่ม[4] ตัวอย่างได้จากกลองมโหระทึกที่เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่ท่าเรือ และท่าศาลา จังหวัดนครศรีธรรมราช

นอกจากนี้ จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบลวดลายบนหน้ากลองและลำตัวของมโหระทึกพบว่าลวดลายที่พบในภาคใต้ ล้วนมีความสัมพันธ์กับกลองมโหระทึกในวัฒนธรรมดองซอน ที่มีอายุอยู่ในช่วง 200 ปีก่อนพุทธกาล จนถึงในราวพุทธศตวรรษที่ 5 ทั้งสิ้น[5] หรืออยู่ในช่วง 2,700 ปีมาแล้ว

ในจังหวัดสงขลา มีชิ้นส่วนกลองมโหระทึกที่พบบริเวณคลองจะโหนง อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา ทั้งสิ้น 3 ชิ้น จัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑ์ต่างที่กัน 3 แห่ง ได้แก่

1. ชิ้นส่วนหน้ากลอง จัดแสดงอยู่ที่วัดน้ำขาวนอก ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

[3] เรื่องเดียวกัน, 92.

[4] เรื่องเดียวกัน, 100.

[5] เรื่องเดียวกัน, 83.

2. ชิ้นส่วนหน้ากลอง จัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ สงขลา ตำบลบ่อยาง อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

3. ชิ้นส่วนตัวกลอง จัดแสดงอยู่ที่พิพิธภัณฑ์คติชนวิทยา สถาบันทักษิณคดีศึกษา ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

จากผลการศึกษาวิจัยของนักโบราณคดีพบว่า ชิ้นส่วนกลองมโหระทึกที่พบบริเวณคลองจะโหนง ทั้ง 3 ชิ้นนั้น เป็นมโหระทึกใบเดียวกัน[6] กล่าวคือชิ้นส่วนทั้งสามมีองค์ประกอบแร่อยู่ในระดับที่เท่าๆกันคือ ทองแดง ร้อยละ 97 และดีบุก ร้อยละ 3.6

[6] เรื่องเดียวกัน, 111.

1

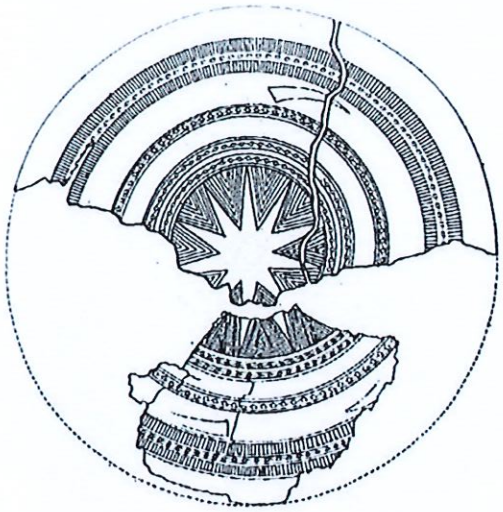

2

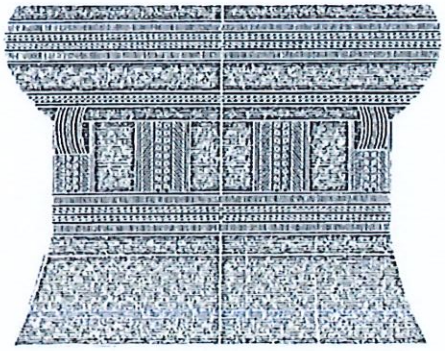

3

สำหรับแหล่งโบราณคดีบ้านนาทับ ตำบลจะโหนง อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา นั้นเป็นเนินเขา มีถ้ำที่มีมนุษย์เคยอาศัยอยู่ จากการขุดค้นสำรวจพบโบราณวัตถุ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผา หม้อสามขา กระดูกมนุษย์ และกระดูกสัตว์ เครื่องมือหินขัด ซึ่งสันนิษฐานว่า มนุษย์เคยอาศัยอยู่ตั้งแต่เมื่อประมาณ 6,000 ปีมาแล้ว ซึ่งตรงกับสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ยุคหินใหม่ ต่อมาเป็นไปได้อย่างมากว่า มนุษย์เหล่านี้เข้าไปอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งน้ำ เนื่องจากมีความเป็นอยู่ที่สูงขึ้น รู้จักเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ มีความจำเป็นขยายแหล่งทำมาหากินเพิ่มขึ้น จึงเกิดการย้ายถิ่นฐานเข้าไปในบริเวณที่ราบริมทะเลสาบและบนสันทรายสทิงพระ[7]

---

[7] เรื่องเดียวกัน, 111.

กลองมโหระทึก เป็นสัญลักษณ์แห่งวัฒนธรรมร่วมของกลุ่มชนในดินแดนแถบสุวรรณภูมิทั่วทั้งแผ่นดินใหญ่ ผ่านลำน้ำโขง ชี มูล สู่คาบสมุทรและหมู่เกาะ ผ่านเส้นทางทะเล อันได้แก่ เวียดนาม ลาว พม่า กัมพูชา ไทย มาเลเซีย อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เป็นต้น โดยแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการเป็นชุมชนที่มีเทคโนโลยีการผลิตโลหะกรรมมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีการประกอบพิธีกรรมร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นจากภายนอก จนกระทั่งมีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและเผยแพร่ความเชื่อต่อกัน ซึ่งจากหลักฐานการพบกลองที่ปรากฏ แสดงถึงกลุ่มคนที่เลือกตั้งถิ่นฐานอยู่บนเนินดินใกล้แหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์และพื้นที่ชายฝั่งทะเล มีการติดต่อสัมพันธ์แลกเปลี่ยนสินค้าและวัฒนธรรมตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาช้านาน เฉกเช่นการกระจายตัวของกลองมโหระทึกคลองจะโหนง จังหวัดสงขลา ในปัจจุบันนั่นเอง